

УДК 37.032 (045)

Сікалюк А.І.

Sikaliuk A.

ДИСКУСІЙНІ МЕТОДИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

DISCUSSION METHODS IN THE PROCESS OF FORMING FUTURE MANAGERS' SOCIO-ETHICAL VALUES

У статті розкрито зміст дискусійних методів, які спрямовані на розвиток соціальної адаптації студентів в умовах управлінської діяльності, особистісної й професійної креативності, на закріплення соціально-етичної поведінки. Проаналізовано різні типи дискусії. Доведено, що метод дискусії є також ефективним засобом формування самостійності студентів, яка передбачає свідому мотивацію дій. Визначено роль дискусійних методів у процесі формування соціально-етичних цінностей. Доведено, що до участі в дискусіях студенти не дуже впевнено й не досить активно включалися в академічних групах в обговорення тих чи інших проблем, то після низки дискусій у позанавчальній діяльності вони стали активними учасниками різних проблем у групі, особливо соціально-етичних. Визначено, що в процесі дискусій студенти оволодівають знаннями й уміннями, необхідними для об'єктивного застосування соціально-етичних норм і професійних правил.

Ключові слова: дискусійні методи, соціально-етичні цінності, майбутній менеджер-економіст, процес формування соціально-етичних цінностей, типи дискусій, дискусійна методика, дискусійна ситуація.

Складна соціально-економічна та військова ситуація, падіння життєвого рівня населення в країні обумовлюють суперечливість позицій студентської молоді як щодо їхніх цінностей, так і їхньої поведінки. На тлі усіх цих негараздів молодь постала перед дилемою вибору ціннісних орієнтирів. Без сумніву, для успішної підготовки сучасного менеджера економіки учасники даного процесу повинні мати глибокі знання й уявлення про соціально-етичні цінності, які притаманні фахівцям певних конкретних професій. Саме мораль досить часто виступає єдиним регулятором при вирішенні адміністративних, управлінських ситуацій. Проте сьогодні система підготовки майбутніх менеджерів економічного профілю спрямована, в основному, на посилення змісту у фаховому плані. Але практичний досвід дає право говорити про те, що необхідно також приділяти належну увагу й іншій стороні підготовки студентів-управлінців економічної сфери, а саме формуванню у них особистісних якостей – соціально-етичних цінностей.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: дисертаційні дослідження, присвячені питанню формування соціальних й етичних цінностей у процесі професійної підготовки особистості (Н. Борбич, О. Михайлов, Л. Савенкова, В. Черевко та ін.); наукові положення про етичні та соціальні цінності (В. Андрущенко, І. Бех, М. Борошевський, О. Левицький та ін.), а також теорії особистості в професійній діяльності (К. Абдульханова-Славська, М. Бердяєв, О. Бондаревська, А. Мудрик, В. Сухомлинський та ін.). Слід зазначити, що орієнтація на загальнолюдські етичні цінності хоч і привертала увагу науковців різних галузей, проте спеціальних досліджень з питань забезпечення орієнтації майбутніх менеджерів на соціально-етичні цінності в методичному аспекті розроблено ще недостатньо.

Мета статті – розкрити зміст дискусійних методів та визначити їхню роль у процесі формування соціально-етичних цінностей майбутніх управлінців економічного профілю.

Виходячи зі здійсненого аналізу наукових напрацювань щодо соціально-етичних цінностей [5; 9; 10], у період життєдіяльності студентів у ВНЗ можна визначити домінуючі чинники, які обумовлюють соціальну зрілість особистості в умовах позанавчальної соціально-виховної діяльності. Першим серед них слід назвати комплекс знань етики, норм і оцінок, яким володіє особистість, що, безперечно, є початком соціально значимої поведінки й позиції.

При цьому сукупність етичних якостей особистості, усвідомлення і відповідальність за прийняття рішень, поваги і толерантності у відносинах студентів детермінують свідомий вибір типу поведінки, обумовлюючи таким чином цілі діяльності, включаючи і міру активності у соціально-виховній діяльності. Таким чином, соціально-етичні норми стають частиною розвитку особистісної зрілості лише в процесі духовного переосмислення та засвоєного соціального досвіду у реальній поведінці. Із врахуванням цього соціально-етичні цінності і цілі, що визначаються ззовні, в процесі виховної роботи стають для студента регуляторами дій, оскільки визначають внутрішні цілі й обсяг особистісних ставлень до здійснених і майбутніх дій.

Спосіб життя реалізується через діяльність і поведінку особистості, де соціально-етичні вимоги і впливи соціуму сприймаються і засвоюються нею. А отже зі зовнішнього чинника він перетворюється у соціумі в особистісний механізм, за допомогою якого організовується, регулюється і корегується спосіб життя окремого індивіда. Саме в поведінці у концентрованому вигляді проявляється формуюче значення сукупності впливу певних організаційних форм і методик на соціальне й етичне становлення особистості під час її дій у позанавчальній виховній діяльності.

До активних методів формування соціально-етичних цінностей і адекватної поведінки відносимо саме *дискусійні методи*, які, на нашу думку, найбільш продуктивно спрацювали під час занять у Школі управлінця (3 – 4 курси) та у творчій групі «Соціально-етична поведінка – наше професійне кредо».

Дискусійні методи спрямовані на розвиток соціальної адаптації студентів в умовах управлінської діяльності, особистісної й професійної креативності, на закріплення соціально-етичної поведінки.

Слід зазначити, що змістове наповнення дискусії часто є відображенням реальної події чи випадку, а їх обговорення переходить у реальну модель соціального розвитку особистості, яка вибирає можливий оптимальний варіант соціально-етичної поведінки.

Зміст дискусії в основному залежить від теми заняття у творчій групі чи в іншій соціально-виховній структурі. Принципово важливим для розгляду конкретної проблеми у формі дискусії є положення про те, що суть будь-якої проблеми у неформальній обстановці можна розглядати завдяки застосуванню саме методу дискусій. Причому метод дискусії може бути частиною заняття, а може повністю заповнити все заняття. Але за будь-якого варіанту тема соціально-виховної дискусії повинна мати соціально-етичну спрямованість. За таких умов дискусія є одним із найбільш адекватних засобів засвоєння соціально-етичних цінностей саме тому, що вона поєднує у собі два види діяльності: пізнавальну діяльність і соціально-етичну поведінку.

Особливістю дискусії є її короткотривалий термін, але обов'язково з короткою інформацією і постановкою проблеми. Наприклад, дискусія на занятті у Школі управлінця на тему «Міфи управлінської кар'єри», на думку М. Опольської, передбачає з'ясування наявних стереотипів щодо професії менеджера (управлінця). Колективне обговорення афоризмів щодо кар'єри й поведінки управлінця («Керівник завжди правий», «Ніколи не знають, хто правий,

але завжди відомо, хто відповідає» тощо) допомагає виявити різні точки зору, зіставити різні позиції студентів і взаємозбагатитися [4]. У процесі проведення дискусії прагнемо вчити студентів аргументувати свою позицію, дотримуючись ввічливості й коректності. Головне, щоб кожен усвідомив й обміркував «чужу» позицію.

Дискусії в практиці є різного типу: наукова, організаційна, навчальна.

Мета *наукової дискусії* – це виявлення істинних знань та оволодіння новими знаннями. Наукова дискусія, як правило, будується на імпровізації. Її якість, переконливість залежать від рівня інтелекту студентів.

Організаційна дискусія потребує компетентності учасників і організаторів, домінування імпровізації, її метою є вирішення певної організаційної проблеми, джерелом правильного рішення є самі учасники.

Навчальна дискусія потребує вирішення задачі, яка вже відома у науці, залишилося знайти її вирішення у навчальному процесі. Успіх навчальної дискусії залежить від попередньої методичної підготовки педагога, його уміння прогнозувати результат і водночас наявність високого рівня імпровізації учасників дискусії.

Дискусія може бути запланованою, свідомо підготовленою педагогом або стихійно розгорнута на занятті [8, с. 347]. У нашому дослідженні ми використовуємо заплановану дискусію, щоб планомірно активізувати заняття зі студентами, що допомагає їм самостійно прийти до істини.

Як свідчить практика в роботі зі студентами, в процесі аналізу дискусійної проблеми учасники відразу переходять до аналізу соціально-етичного змісту суспільних явищ, що вивчаються. Це дозволяє педагогу (керівнику факультативу чи школи) актуалізувати ті знання, що були засвоєні студентами з різних джерел, які в тому чи іншому плані були раніше доступні. За результатами аналізу використання дискусійних методик у творчій групі і в Школі управління виявлено збільшення кількості студентів в Е групі за критерієм «повнота засвоєння знань» про зазначені складові соціально-етичних цінностей, зокрема високий рівень знань про справедливість з 36 осіб (15,32 %) до 54 осіб (22,97 %), тобто у півтора рази, а низький рівень зменшився з 109 осіб (46,38 %) до 63 осіб (26,8 %).

Без сумніву, дискусійний метод дає позитивні результати лише за умови наявного уміння оперативно надати студентам потрібну інформацію перед розгортанням дискусії (постановка проблеми, уточнити процес розгортання дискусії, обмін думками, інтерпретація педагогом чи експертом отриманої інформації від студентів, підведення підсумку), що робиться в межах від 5 до 8 хв. За таких умов дискусія дозволяє оперувати спільними знаннями студентів і спрямувати їх на поглиблення нових соціально-етичних знань. Хоча, звичайно, у ході дискусій необхідно досить коректно актуалізувати у студентів соціально-етичні знання, оскільки вони мають різний рівень раніше засвоєних знань.

Проте цілком погоджуємось з позицією вітчизняних учених, які стверджують, що метод дискусій дійсно актуалізує і розширює знання студентів про соціально-етичні цінності, але вони не оволодівають у достатній мірі вміннями проявляти різні соціально-етичні цінності. Це пояснюється певним часовим обмеженням дискусій, кількістю учасників (іноді всі присутні бажають взяти участь у дискусії), відсутністю у них навичок коротко аргументувати свої положення, що посилює відмежованість набутої теорії від реальної практики. Це особливо помітно серед студентів других курсів.

Досить часто педагоги абсолютизують форму дискусій «у якій народжується істина». Практична робота зі студентами дозволила виявити, що більше 85 % студентів вважають, що учасники в процесі дискусії повинні самостійно прийти до істини. Але ж відомо, що тема будь-якої дискусії не є випадковою. Вона обумовлена метою і формою заняття: дискусія може бути повноцінною формою або епізодом (фрагментом) в іншій формі роботи (на занятті, на

круглому столі, на захисті проекту тощо). Але в будь-якому випадку тема дискусії повинна мати соціально-етичну спрямованість, оскільки етичні норми служать керівництвом до дій як суспільства загалом, так і особистості зокрема.

Метод дискусії є також ефективним засобом формування самостійності студентів, яка передбачає свідому мотивацію дій і їх умотивованість. Мається на увазі: уміння студента самостійно здобувати знання й оволодівати певними уміннями і навичками; уміння застосовувати їх у практиці. Тобто, пізнавальна самостійність реалізується у практичній дії – у позиції дискусатора, його аргументації, вміння відстоювати певні соціально-етичні норми. Окрім того, під час дискусії соціально-етичні знання стають переконаннями студентів, оскільки, з їхньої точки зору, вони проходять випробування індивідуальною практикою [3].

Із метою поєднання теорії і реальної практики студентів четвертого курсу на заняттях у Школі управління педагог проводить дискусію як фрагмент одного заняття з метою закріплення одержаної теоретичної інформації. Для цього він створює дискусійну ситуацію, яка має допомогти вирішити етичну проблему: «Під час проходження практики ваш однокурсник (не дуже дисциплінований) не має жодного шансу мати хорошу оцінку за практичну діяльність. Проте при захисті результатів практики він демонструє якісно оформлені звітні матеріали і на всі запитання дає переконливі відповіді. Очевидно, він оперативно скористався інформацією і окремими матеріалами інших студентів або ж хтось його добре проконсультував. Така «оперативність» студента була відома викладачеві, оскільки йому самому доводилося стикатися зі схожою проблемою даного студента під час сесії: на заняттях відсутній, а відповідає пристойно, хоча часто ігнорував рекомендації викладача».

Яку оцінку педагог поставить за практику? Потрібно обґрунтувати власну позицію як щодо оцінки, так і щодо позиції педагога.

Закінчивши збір інформації через виступи студентів, педагог інтерпретує, класифікує й оцінює виступи. А потім робить висновки про обговорення, рівень дискусії, позиції всіх учасників і підводить групу до правильних висновків.

Педагог зумів переконати, що, виходячи із норм етики й моралі, універсальних загальнолюдських норм, етичних правил, особистісних зразків соціально-етичної його поведінки, він, безумовно, повинен поставити у запропонованій ситуації конкретному студенту оцінку «відмінно», в іншому випадку – це буде дискредитація не лише системи діагностики якості роботи педагога, але і його моралі. Хоча можна цього студента похвалити, відзначити його оперативність у підготовці документів, але звернути увагу, що заплановані завдання на період практики не були ним виконані, що і призвело до зниження загальної оцінки.

Як засвідчує дослідження, в процесі дискусій студенти оволодівають знаннями й уміннями, необхідними для об'єктивного застосування соціально-етичних норм і професійних правил. Так, до використання дискусійних методик на соціально-етичні проблеми 86 учасників (36,59 %) Е групи і 63 особи (28,25 %) К групи відповіли, що вони володіють достатніми знаннями і уміннями, щоб правильно визначити свою соціально-етичну позицію й обрати варіант поведінки у будь-якій ситуації. Після включення їх у дискусії різного плану ці показники збільшилися в середньому удвічі і становили в Е групі 186 осіб (79,14 %), а в К групі, де дана методика не використовувалась, результати майже не змінилися і становили 78 осіб (34,97 %).

Виявлено ще один факт, якщо до участі в дискусіях студенти не дуже впевнено й не досить активно включалися в академічних групах в обговорення тих чи інших проблем, то після низки дискусій у позанавчальній діяльності вони стали активними учасниками різних проблем у групі, особливо стосовно соціально-етичних.

Слід відзначити, що ефективність застосування дискусійної методики спрацьовує як засіб подолання установки на просте відтворення соціально-етичних знань у 2,2 рази. А отже,

дискусія допомагає формувати у студентів об'єктивно вмотивовані соціально-етичні норми поведінки і їх ставлення до інших людей.

Отже, під час формувального етапу експериментального дослідження було визначено важливу роль дискусійних методів та встановлено ефективність застосування дискусійної методики в процесі формування соціально-етичних цінностей у майбутніх менеджерів економічного профілю.

Список використаних джерел

1. Возняк Л.С. Психологічні особливості професійної підготовки майбутніх спеціалістів до управлінської діяльності : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.05 / Возняк Любомира Сидорівна. – Івано-Франківськ, 2000. – 195 с.
2. Вудкок М. Раскрепощенный менеджер : для руководителя – практика / М. Вудкок, Д. Френсис. – М. : МП «Дело», 1991. – 312 с.
3. Кошелева А.О. Становление социально-нравственной зрелости личности в условиях высшего профессионального образования : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Алла Олеговна Кошелева. – Орел, 2001. – 193 с.
4. Опольська М.В. Формування гуманістичної спрямованості майбутніх менеджерів-економістів у процесі професійної підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Марина Вікторівна Опольська. – Зопоріжжя, 2009. – 231 с.
5. Прокофьев А.В. Справедливость и ответственность : социально-этические проблемы в философии морали : монография / А.В. Прокофьев. – Тула : ТГПУ имени Л.Н. Толстого, 2006. – 277 с.
6. Пугачев В.П. Руководство персоналом : практикум / В.П. Пугачев. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 316 с.
7. Фейгенберг И.М. Проблемные ситуации и развитие активности личности / И.М. Фейгенберг. – М. : Знание, 1982. – 48 с.
8. Хаматнуров Ф.Т. Теоретические основы развития этических знаний профессионально-педагогических работников : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Фердинанд Тайфукович Хаматнуров. – Екатеринбург, 1999. – 492 с.
9. Шахрай В.М. Формування соціальної компетентності особистості як умови її якісної взаємодії з суспільством / В.М. Шахрай // Вісник ЛНУ імені Т.Г. Шевченка. – 2012. – №7 (242). – Ч. II. – С. 53 – 59.
10. Шрейдер Ю.А. Ценности, которые мы выбираем. Смысл и предпосылки ценностного выбора / Ю.А. Шрейдер. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – 206 с.

The content of the discussion methods which are focused on the development of the students' social adaptation in the conditions of management activity, personal and professional creativity, on the reflection of the social and ethical behavior have been disclosed in the article. Various types of discussions have been analyzed. It has been proved that the method of the discussion is also the effective means of forming the students' independence which involves the conscious motivation of actions. The role of the discussion methods in the process of forming socio-ethical values has been defined. It is proved that before taking part in the discussions, the students of the academic groups have involved in the discussion of certain problems not very confident and not enough actively and after a number of discussions in extracurricular activities they have become active participants of various problems in the group, especially in relation to socio-ethical ones. It has been defined that during the discussions the students acquire knowledge and skills which are necessary for an objective application of socio-ethical norms and professional rules.

Key words: *discussion methods, socio-ethical values, future manager-economist, process of forming socio-ethical values, types of discussions, discussion methodology, discussion situation.*